

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

НЕЧИПОРЕНКО ДЕНИС ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 37.03:796.01(043)

**ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ МОТИВУ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ
У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Артюшенко Андрій Олександрович,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, професор
кафедри спортивних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тимошенко Олексій Валерійович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
директор Інституту фізичного виховання та спорту;

кандидат педагогічних наук, доцент
Троценко Валерій Володимирович,
ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди”,
проректор з науково-технічної роботи.

Захист відбудеться „28” грудня 2016 р. о годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині та на сайті Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий „ 25 ” листопада 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Комаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні умови і темпи розвитку держави вимагають від суспільства виховання успішної особистості, націленої на досягнення успіху. Зміни в освітній системі України зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, що невід'ємно від успішної самореалізації людини в будь-якій професії, вмотивованості учнів до саморозвитку. Істотний потенціал для реалізації цих завдань має фізичне виховання юного покоління, яке спрямовує людину на подолання труднощів, виховання волі, впевненості в собі, розвиває об'єктивну самооцінку.

Нагальність розв'язання цих завдань окреслено в Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про фізичну культуру і спорт”, Указі Президента України „Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2020 роки”, Цільовій комплексній програмі „Фізичне виховання – здоров'я нації”, Концепції фізичного виховання в системі освіти України.

Розгорнутий аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема формування мотивації досягнення активно вивчається від початку ХХ століття у психологічному, педагогічному, соціологічному, спортивному вимірах.

Дослідженню мотивації досягнення присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Аха, К. Левіна, Д. Леонтєва, Д. Макклеланда, А. Маслоу, Ю. Палайма, С. Хурума та інших). Однак єдиного визначення терміна досі не знайдено, як і поняття „мотив досягнення”.

Сутність „мотивації досягнення” розглядається вченими як прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності (С. Занюк); як співвідношення між критеріями якості діяльності, кількістю зусиль для досягнення мети, рівнем мотивації (Д. Макклеланд); як намагання зробити максимально високими можливості людини в усіх видах діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності (Х. Хекхаузен).

Значний внесок у дослідження „мотиву досягнення” здійснено Г. Горбуновим, В. Іванниковим, Р. Пілояном, А. Сухановим, Ф. Хоппе, спільним для поглядів яких є виокремлення в означеному мотиві досягнення двох рівнів домагань: прагнення досягти успіху та уникнути невдачі. Мотив досягнення визнається важливим видом людської мотивації, від якого залежить доля і соціальний статус людини в суспільстві (Д. Аткінсон, Т. Гордєєва, А. Маркова, Ю. Орлов та інші); розглядається як намагання індивіда розвивати свої здібності і вміння (О. Нечаєва); як відносно стійке і водночас динамічне особистісне утворення, невід'ємне від розуміння цінності цього досягнення для людини (Є. Ільїн); як спонукання до активності, що пов'язане з прагненням особистості ефективно виконувати певну діяльність (Х. Хекхаузен).

Безпосередньо в контексті фізичного виховання різні аспекти зазначеної проблеми проаналізовано О. Габрилевич, В. Макаренком, Б. Шаповаловим, праці котрих зосереджуються на аналізі більше мотивації, ніж мотиву досягнення.

Поряд із тим, що формування мотиву досягнення успіху, зокрема у сфері фізичного виховання, досі не ставало предметом цілісного теоретичного осмислення, практика загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) демонструє, що фізичне виховання учнів різного віку переважно спрямоване на збільшення їх рухового потенціалу, на підготовку школярів до виконання контрольних нормативів та на розвиток фізичних якостей. Натомість, становленню учня як успішної особистості через формування мотиву досягнення успіху на уроках фізичної культури майже не приділяється уваги. Передусім така проблема особливо актуальна для учнів підліткового віку, адже цей період життя дитини характеризується значними психологічними змінами, які можна використати для формування успішної особистості. Підлітковий вік також є важливим етапом для розвитку всіх фізичних якостей, що позитивно впливає на формування мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання.

Отже, виявлено низку суперечностей між:

- суспільним запитом на різнобічно розвинену особистість з високим рівнем фізичного здоров'я та спрямованістю на продуктивну самореалізацію і низькою теоретичною розробленістю педагогічних аспектів проблеми досягнення успіху;

- високим потенціалом фізичного виховання у формуванні в особистості прагнення досягати успіху і недостатнім його використанням у навчально-виховному процесі ЗНЗ;

- важливістю для самореалізації учнів ЗНЗ сформованого мотиву досягнення успіху і недостатньою обізнаністю вчителів фізичної культури щодо педагогічних умов його формування, по'язаною з відсутністю методичного забезпечення цього процесу.

Таким чином, актуальність проблеми, необхідність усунення суперечностей зумовили вибір теми дисертації: **„Формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складником науково-дослідної роботи кафедри спортивних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького „Обґрунтування диференційованих педагогічних впливів під час формування особистісних і психомоторних якостей в учнів різного віку”, відповідає плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2012–2018 роки. Тема дисертації „Формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах” затверджена Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 3 від 6.11.2014 р.), узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 113 від 27.01.2015 р.).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел з проблеми формування в особистості мотиву досягнення успіху обґрунтувати педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання у ЗНЗ та перевірити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сучасний стан дослідженості проблеми у педагогічній теорії та виховній практиці.

2. На основі загальноприйнятого поняттєвого апарату уточнити сутність формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання.

3. Визначити критерії та показники, схарактеризувати рівні сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання у ЗНЗ та здійснити експериментальну перевірку їх ефективності.

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання в ЗНЗ.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: особистісно орієнтований (І. Бех, О. Бондаревська, В. Орлов, В. Сластьонін та інші) та діяльнісний (Л. Виготський, А. Леонтьєв, Б. Шиян та інші) наукові підходи до виховання особистості; теоретичні положення стосовно ролі виховання у процесі формування особистості (Г. Костюк, А. Маслоу, Л. Рувинський, В. Сухомлинський та інші); праці, які розкривають психологічні особливості підліткового віку (А. Личко, Т. Молодцова, М. Савчин, Д. Шеффер та інші); праці, що висвітлюють теоретичні аспекти процесу формування мотивації (В. Кручинін, О. Булатова, Є. Столітенко, І. Дудник та інші), психологічні особливості формування мотивації досягнення (Х. Хекхаузен, С. Максименка, Т. Гордєєва, П. Рудик, М. Магомед-Емінов та інші); вікові особливості мотиваційної сфери підлітків (Є. Ільїн, Л. Божович, А. Маркова та інші); дослідження принципів, засобів, педагогічних технологій виховання у процесі спортивно-масової роботи (В. Ареф'єв, О. Артюшенко, Л. Волков, Т. Круцевич, Л. Нечипоренко, Є. Столітенко, О. Тимошенко, В. Троценко та інші).

Для вирішення завдань використано такі **методи** дослідження:

теоретичні: аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження для обґрунтування ключових понять, критеріїв та показників, розроблення педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху; аналіз та систематизація навчальних програм і нормативних документів з фізичного виховання, узагальнення досвіду діяльності ЗНЗ для з'ясування стану сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання;

емпіричні: анкетування, бесіди, опитування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для виявлення динаміки сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання та перевірки ефективності педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання у ЗНЗ.

статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики (кореляційний аналіз, критерій Пірсона – χ^2 -критерій), для підтвердження достовірності результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ (підвищення рівня фізичної вихованості підлітків; врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі досягнення мети; формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної активності у процесі фізичного виховання; формування в учнів здатності до вибору завдань оптимального рівня складності; рефлексивне усвідомлення підлітками наявних результатів); визначено критерії та показники мотиву досягнення успіху (когнітивний – розуміння сутності фізичної культури; розуміння фізичної вихованості; усвідомлення важливості занять фізичною культурою; уявлення про засоби і способи оволодіння фізичною культурою; розуміння успіху та успішності в процесі фізичного виховання; емоційно-ціннісний – бажання бути фізично вихованою особистістю; прагнення успіху під час фізичного виховання; бажання виконувати фізичну діяльність; задоволеність результатами власної діяльності; діяльнісно-поведінковий – стійкість занять фізичною культурою; інтенсивність занять фізичною культурою; долання труднощів у ході фізичного виховання; роз'язання завдань оптимального рівня складності у процесі фізичного виховання; досягнення реального успіху у конкретних видах фізичної діяльності та його прогнозування щодо наступних занять з фізичної культури) та схарактеризовано рівні сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху (високий, середній, низький);

уточнено сутність формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ як комплекс педагогічних впливів, які під час виконання фізичних вправ забезпечують розвиток фізичних та психічних якостей учнів, що відображають їх готовність доводити розпочату справу до завершення, долати зовнішні та внутрішні труднощі на шляху досягнення успіху;

подальшого розвитку набули форми та методи формування у підлітків мотиву досягнення успіху на уроках фізичної культури в ЗНЗ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні у процес фізичного виховання ЗНЗ педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху; діагностувальних методик для виявлення рівнів сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху; конспектів занять з фізичної культури, що ставлять за мету формування мотиву досягнення успіху.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями фізичної культури, студентами вищих педагогічних навчальних закладів під час вивчення навчальних дисциплін: „Теорія та методика фізичного виховання”, „Шкільний курс фізичної культури і методика його викладання”, в системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у діяльність загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) № 20 (довідка № 174/1 від 29.03.2016 р.), 27 (довідка № 71 від 29.03.2016 р.), 30 (довідка № 119 від 28.03.2016 р.), колегіуму „Берегиня” м. Черкаси (довідка № 1-11/7 від 29.03.2016 р.), ЗОШ I-III ступенів села Балаклея Смілянського району Черкаської області (довідка № 36 від 29.03.2016 р.),

ЗОШ I-III ступенів села В'язівка Городищенської районної ради (довідка № 41 від 29.03.2016 р.), Кременчуцького ліцею № 4 Полтавської області (довідка № 67 від 29.03.2016 р.), а також у навчально-виховному процесі навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту і здоров'я Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького при підготовці вчителів фізичної культури (довідка № 328/7 від 28.03.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті „Мотив досягнення та теоретичне обґрунтування його структурних компонентів” (співавтор О. Артюшенко) дисертантом обґрунтовано структурні компоненти мотиву досягнення успіху; у статті „Методичні рекомендації для підвищення рівня сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху в процесі розвитку фізичних якостей” (співавтори Л. Нечипоренко, І. Дудник) дисертантом розроблено методичні рекомендації формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання. Ідеї, розробки співавторів публікацій у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних*: „Ключові питання в сучасній науці. Педагогічні науки” (м. Софія, Болгарія, 2014), XXIV заочній конференції Research Journal of International Studies (м. Єкатеринбург, Росія, 2014), XXIX заочній конференції Research Journal of International Studies (м. Єкатеринбург, Росія, 2014); *всеукраїнських*: „Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту” (м. Київ, 2014).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 11 наукових працях (з них 5 одноосібних), з яких 5 статей у фахових наукових виданнях України, 2 статті у зарубіжних виданнях, 4 статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (з них 3 зарубіжні).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (244 найменування, з них 26 іноземною мовою), додатків (6 додатків на 13 сторінках). Робота містить 24 таблиці та 4 рисунки на 27 сторінках (2 рисунки на повну сторінку) Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, основний зміст викладено на 164 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито його теоретико-методологічну основу та методи, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – „**Формування у підлітків мотиву досягнення успіху в процесі фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах як**

психолого-педагогічна проблема” – з’ясовано сучасний стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та виховній практиці; уточнено зміст поняття „мотив досягнення успіху”, а також сутність його формування у підлітків під час фізичного виховання.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел, дотичних до проблеми дослідження (Т. Гордєєва, Є. Ільїн, Д. Леонтьєв, А. Маслоу, Х. Хекхаузен, А. Шопенгауер та інші), дав змогу виокремити в мотиваційній сфері особистості чинники (прагнення до самореалізації, боязнь невдачі, відчуття своєї переваги над іншими тощо), врахування яких уможливило вплив на самоорганізаційні процеси в житті людини.

Аналіз досліджуваної проблеми у психолого-педагогічному контексті засвідчив той факт, що серед вчених немає одностайності щодо тлумачення мотиву. Зокрема, мотив розглядається як потреба (В. Іванников, С. Рубінштейн), ціль (А. Леонтьєв), намір (Л. Божович, К. Левін), задоволеність (В. Асєєв, А. Ковалев); інтерпретується як багатогранне психологічне утворення особистості (Є. Ільїн), як стійка внутрішня спонука до діяльності (М. Магомед-Емінов). Через наявність великої кількості визначень поняття „мотив” психологами поки не запропоновано чіткої структури та механізмів формування мотиву.

Погляди вчених також різняться стосовно прагнень досягнення успіху та уникнення невдачі, пов’язаних із розумінням сутності мотиву досягнення. Деякі дослідники (Дж. Аткинсон, О. Нечаєва) розглядають ці прагнення як окремі мотиви. Інші вчені (Х. Хекхаузен, Є. Ільїн) доводять, що такі прагнення невід’ємно існують в мотиві досягнення кожної людини, але в різному співвідношенні.

З позиції педагогіки, мотив досягнення успіху розглядається як внутрішнє намагання людини до самоорганізації та самостимулювання у процесі досягнення цілі (С. Хурум, А. Суханов, Л. Сварковська та інші). Вченими підкреслюється важливість ролі мотиву досягнення успіху для самоствердження особистості в суспільстві, реалізації нею власних здібностей та талантів у конкретній галузі, в навчальній діяльності; зв’язок мотиву з такими категоріями, як інтерес та воля (А. Артюшенко, О. Остапенко, Л. Нечипоренко та інші). Формування інтересу до діяльності зумовлюється переживанням позитивних емоцій (І. Бех). Зокрема, переживання радості під час фізичного виховання формує позитивне ставлення та інтерес до занять фізичною культурою і спортом за умов осмислення емоцій, що актуалізує вольові зусилля людини.

Авторами досліджень, присвячених особливостям прояву мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання (Г. Безверхня, Б. Ведмеденко, В. Волков, О. Нечаєва, Б. Шаповалов та інші), доведено, що заняття фізичною культурою та спортом є сприятливими для його формування в учнів, а власне рівень сформованості у підлітків такого мотиву залежить від сформованості його структурних складників – когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (А. Артюшенко, Л. Божович, Л. Виготський, Л. Волков, Л. Нечипоренко та інші) та особистий педагогічний досвід дисертанта підтверджують, що підлітковий вік є сенситивним для розвитку

мотиваційної сфери особистості та її фізичних якостей, отже – оптимальним для формування мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання.

Вивчення наукових джерел дозволило встановити, що мотив досягнення успіху об'єднує в собі два прагнення: прагнення досягати успіху та прагнення уникати невдачі. Кожне з прагнень має свої переваги та недоліки, однак виявлено зв'язок: якщо переважає прагнення досягати успіху, то особистість характеризується як високомотивована, а якщо переважає прагнення уникати невдачі – то низькомотивована.

Таким чином, на підставі теоретичного аналізу з'ясовано, що мотив досягнення успіху можемо узагальнити як наполегливе прагнення, спонукання людиною себе до активності, невід'ємне від намагання досягти успіху (або уникнути невдачі) в діяльності і тісно пов'язане з рівнем домагань особистості; структурними компонентами мотиву досягнення успіху як цілісного феномену є когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий.

У контексті фізичного виховання, формування у підлітків такого мотиву невід'ємне від пробудження інтересу до фізкультурної діяльності та спорту, що має супроводжуватися позитивними емоціями під час фізкультурної діяльності, внаслідок чого учні докладатимуть більших зусиль для досягнення своїх цілей.

Відповідно, сутність формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання уточнено як комплекс педагогічних впливів, які під час виконання фізичних вправ забезпечують розвиток фізичних та психічних якостей учнів, що відображають їх готовність доводити розпочату справу до завершення, долати зовнішні та внутрішні труднощі на шляху досягнення успіху.

У другому розділі – *„Експериментальне дослідження формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ”* – визначено критерії та показники, схарактеризовано рівні та з'ясовано стан сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху в контексті фізичного виховання; обґрунтовано педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання та експериментально перевірено їх ефективність; узагальнено результати дослідження.

Відповідно до компонентної структури мотиву досягнення успіху та з урахуванням вікових особливостей підлітків, у контексті завдань дисертації визначено критерії сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання, якими є: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий.

Показники когнітивного критерію: розуміння сутності фізичної культури; розуміння фізичної вихованості; усвідомлення важливості занять фізичною культурою; уявлення про засоби і способи оволодіння фізичною культурою; розуміння успіху та успішності у процесі фізичного виховання.

Показники емоційно-ціннісного критерію: бажання бути фізично вихованою особистістю; прагнення до успіху під час фізичного виховання; бажання виконувати фізичну діяльність; задоволеність результатами власної діяльності.

Показники діяльнісно-поведінкового критерію: стійкість занять фізичною культурою; інтенсивність занять фізичною культурою; долання

труднощів у ході фізичного виховання; розв'язання завдань оптимального рівня складності у процесі фізичного виховання; досягнення реального успіху в конкретних видах фізичної діяльності та його прогнозування щодо наступних занять з фізичної культури.

Зміст критеріїв та показників дав можливість схарактеризувати можливі рівні сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху в процесі фізичного виховання: високий, середній та низький.

Підлітки з *високим рівнем* характеризуються достатньою обізнаністю у питаннях фізичної культури, мають сильне бажання бути фізично вихованими та успішними особистостями. Вони чітко усвідомлюють необхідність занять фізичною культурою, розуміють її користь для організму. Такі учні виявляють стійкий інтерес до фізичного вдосконалення, мають сильне бажання займатись фізичною культурою та задоволені своїми результатами у процесі фізичного виховання. Підлітки з високим рівнем сформованості мотиву досягнення успіху мають високий рівень готовності до вольових напружень. Під час ігор та виконання вправ виявляють рішучість, самостійність, завзятість. Такі підлітки завжди активні на уроках фізичної культури та намагаються покращити власні попередні результати.

Підлітки із *середнім рівнем* сформованості мотиву досягнення успіху мають недостатні теоретичні знання з фізичної культури, не зовсім розуміють необхідність бути фізично вихованими та успішними особистостями. Частково усвідомлюють потребу занять фізичною культурою. Такі учні не завжди задоволені результатами власної діяльності на уроках фізичної культури та зазвичай невпевнені у власних силах. Їх інтерес до фізичного вдосконалення ситуативний: лише до нескладних цікавих вправ, які не вимагають значних фізичних та вольових зусиль. Періодично виявляють потребу в досягненні. Учням з таким рівнем необхідна додаткова стимуляція від батьків та вчителів для досягнення певної мети. На уроках фізичної культури виявляють часткову активність та адаптивне прагнення долати труднощі.

Низький рівень сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху в процесі фізичного виховання свідчить про відсутність у них системних знань з фізичної культури. Такі учні не усвідомлюють важливості занять фізичною культурою, не розуміють користі фізичного вдосконалення, не хочуть бути фізично вихованими та успішними особистостями. В учнів цієї групи відсутній інтерес до уроків фізичної культури, вони не впевнені у власних силах, у них немає прагнення покращувати власні результати. На уроках фізичної культури підлітки з низьким рівнем сформованості мотиву досягнення успіху є пасивними і всіяко намагаються уникати фізичних навантажень. Такі учні майже ніколи не виявляють наполегливості, терплячості та самостійності на уроках фізичної культури.

Для з'ясування стану сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання застосовано такі діагностувальні методики: анкетування, тестування, визначення орієнтації мотиву досягнення (за А. Реаном), визначення рівня прояву вольових зусиль (за М. Ільїною та

І. Дудник), діагностика рівня фізичної підготовленості, пряме та опосередковане спостереження, бесіди та лекції.

На різних етапах до експерименту було залучено 240 підлітків загальноосвітніх шкіл № 20, 27, 30 та колегіуму „Берегиня” міста Черкаси. До експериментальної групи (ЕГ) увійшло 120 учнів (67 дівчини та 53 хлопці), до контрольної групи (КГ) – 120 учнів (64 дівчини та 56 хлопців).

Констатувальний етап експерименту продемонстрував такі результати: 25,9 % учнів ЕГ та 25,9 % учнів КГ мають високий рівень сформованості мотиву досягнення успіху, середній рівень продемонстрували 55,0 % учнів ЕГ та 55,8 % учнів КГ, а низький рівень – 19,6 % учнів ЕГ та 18,3 % учнів КГ.

Під час констатувального етапу було вивчено досвід ЗНЗ у контексті теми дослідження. Виявлено недоліки в організації навчально-виховного процесу, що негативно впливають на формування досліджуваної якості в учнів, а саме: посередній рівень знань вчителів фізичної культури щодо формування успішної особистості у процесі фізичного виховання; невикористання потенціалу сучасних методів та форм на уроках фізичної культури; слабкий взаємозв'язок „сім'я – школа”; нездатність підлітків до самостійної організації фізкультурно-активного дозвілля, яке може сприяти розвитку фізичної підготовленості та виховує інтерес до самостійних занять фізичною культурою і спортом; слабе усвідомлення учнями значення мотиву досягнення успіху для їх подальшого життя незалежно від майбутньої діяльності.

Зазначене зумовило необхідність обґрунтування педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, якими визначено: підвищення рівня фізичної вихованості учнів; врахування індивідуальних особливостей підлітка у процесі досягнення мети; формування в учнів стійкого інтересу до фізичної активності під час фізичного виховання; формування у підлітків здатності до вибору завдань оптимального рівня складності; рефлексивне усвідомлення підлітками наявних результатів.

Педагогічна умова розглядається в дисертації як сукупність об'єктивних детермінант підвищення ефективності навчально-виховного процесу, що спрямовані на успішне вирішення поставлених завдань. Тому в дисертації запропоновано доцільні форми та методи для реалізації кожної з педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання.

Перша педагогічна умова – *підвищення рівня фізичної вихованості учнів* – упроваджувалася з метою збагачення обізнаності школярів стосовно важливості бути фізично вихованою особистістю, користі фізичної культури для здоров'я та успішності, а саме: розуміння ними фізичної вихованості; усвідомлення важливості занять фізичною культурою; уявлення про засоби і способи оволодіння фізичною культурою; розуміння успіху та успішності в процесі оволодіння фізичною культурою.

Для реалізації цієї педагогічної умови застосовано методи (роз'яснення, інструктаж, особистий приклад) та форми (проведення бесід, дискусій, перегляд

документальних фільмів про відомих успішних спортсменів), які спрямовувалися на розширення у підлітків знань про проблему мотивації та мотиву досягнення успіху, засоби фізичної культури та користь занять нею для організму. Увага приділялася досягненню більшої усвідомленості учнями виконання кожного завдання, а саме: під час виконання нових вправ учні вивчали, які м'язи задіюються при їх виконанні, який ефект вони справляють на організм та в чому полягає їх користь.

Реалізація зазначеної педагогічної умови передбачала зміну відносин „вчитель – учень” у ситуації, коли вчитель виконує роль педагога-технолога, що спонукає учня бути активним учасником навчально-виховного процесу. Учителі націлювалися на підтримку, заохочення учнів та допомогу їм долати труднощі на шляху до своєї цілі за схемою „учень – технологія – вчитель”. Особливістю її використання є постійний зворотний зв'язок між учнем та педагогом. Для вчителів були організовані лекції та бесіди, під час яких висвітлювалася інформація про роль педагога-технолога у процесі формування у підлітків мотиву досягнення успіху.

Реалізація другої педагогічної умови здійснювалася на основі *врахування індивідуальних особливостей підлітка в процесі досягнення мети*. Орієнтиром слугувало визначення та використання психічних та фізичних особливостей підлітка під час досягнення цілі.

Використовувалися такі методи: індивідуально-диференційованого підходу до виконання фізичних вправ; стимулювання підлітка до саморозвитку; зосередження на власних потребах; створення конкуренції між підлітками з однаковим рівнем фізичного та психо-інтелектуального розвитку; індивідуально-груповий метод проведення уроків фізичної культури. Форми роботи добиралися відповідно до можливостей підлітка з індивідуальним формуванням цілей та завдань на основі об'єктивної оцінки фізичних, інтелектуальних та психофізіологічних особливостей та можливостей кожного учня; важливою формою, яка стимулювала підлітка до самостереження, було ведення ним щоденника власних досягнень.

Добір зазначених методів і форм визначався вимогою формування у вчителя ставлення до кожного учня як унікальної особистості – суб'єкта навчально-виховного процесу.

Для ефективнішого проведення уроків фізичної культури учнів було поділено на групи з однаковим рівнем фізичного та психо-інтелектуального розвитку. Це спрощувало роботу вчителя при створенні ситуації успіху та забезпечувало здорову конкуренцію між учнями однієї групи, що чинило позитивний вплив на їх фізичний та психо-інтелектуальний розвиток. У такий спосіб уможлилювалося врахування індивідуальних особливостей підлітків на уроках фізичної культури.

Під час реалізації третьої педагогічної умови – *формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної активності в процесі фізичного виховання* – враховувалося, що інтерес спонукає особистість до розуміння мети діяльності, до ознайомлення з новою інформацією та повнішого відображення дійсності;

своєю чергою, задоволення інтересу породжує нові інтереси, які вимагають активізації пізнавальної діяльності. Формування інтересу до фізичного самовдосконалення – це одне з головних завдань фізичного виховання в ЗНЗ. Стійкий інтерес до фізичного самовдосконалення формує спрямованість на фізичний розвиток, як наслідок – дитина починає займатись самостійно, відвідувати спортивні секції, що позитивно впливає на її здоров'я.

Для впровадження цієї педагогічної умови було використано *методи*: ігровий та нетрадиційний (фітнес для дівчат та „крос-фіт” для хлопців); забезпечення гласності досягнень та успіхів учня, про які вчитель повідомляв привселюдно; заохочення до занять фізичною культурою шляхом позитивного оцінювання діяльності підлітка; організація змагань між класами; застосування міжпредметних зв'язків. Провідними *формами* обрано ігри і змагання, що впроваджувалися поетапно за дотримання треступеневої мотивації гри „хочу” – „потрібно” – „можу”: спочатку добирались ігри, які були найцікавіші для учнів, тобто викликали бажання „хочу грати”; вчитель стежив за дотриманням правил і допомагав вирішувати ігрові завдання (етап „потрібно грати”); з удосконаленням навичок у процесі рухливих чи спортивних ігор в учнів виникало відчуття спроможності та власної значущості (етап „можу”).

Для збереження інтересу у підлітків до фізичної активності застосовувалася поступова зміна вправ та способів виконання завдань, а саме: використовувалися вправи, які спрямовувалися на розвиток тих самих фізичних якостей, але при цьому були новими для учнів, а також ускладнювалися умови виконання.

Важливим для формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної культури було оприлюднення успіхів усіх учнів та застосування позитивного оцінювання. В КГ підлітків оцінювали за стандартними шкільними нормативами, тоді як учнів ЕГ – за спеціально розробленою таблицею нормативів. Особливість такого оцінювання полягала в тому, щоб заохочувати високими оцінками як сильних учнів, так і тих, хто відстає. Орієнтиром для оцінювання слугував власний прогрес учня.

Впровадження четвертої педагогічної умови – *формування у підлітків здатності до вибору завдань оптимального рівня складності* – передбачало формування оптимальної самооцінки підлітка, виховання в учнів впевненості у власних силах, коригування різниці між об'єктивною та суб'єктивною самооцінкою підлітка, добір завдань, адекватних можливостям учня, але для вирішення яких необхідно виявляти волю.

Реалізація цієї умови передбачала застосування *методів* індивідуального та індивідуально-групового добору форм і завдань. А саме: при індивідуальному доборі забезпечувалося індивідуальне дозування вправ, встановлювалася кількість повторень вправи відповідно до рівня фізичної підготовленості підлітка; добір вправи орієнтувався на сильні якості учня (в яких учень досягає успіху). При індивідуально-груповому доборі учні розподілялися на групи з однаковим рівнем фізичної підготовленості при виконанні завдань (на швидкість, на силу і т. п.), що сприяло створенню внутрішньогрупової конкуренції, яка стимулювала учнів до докладання максимальних зусиль.

Застосування зазначених методів і форм сприяло вихованню у підлітків упевненості у власних силах; формувало у них здатність до об'єктивної самооцінки та рівня домагань, що відповідає їх реальним можливостям.

У процесі впровадження п'ятої педагогічної умови – *рефлексивне усвідомлення підлітками наявних результатів* – передбачалось, що осмислення підлітками здобутих результатів здійснюється на кожному уроці фізичної культури. Отже, перед учителем поставало завдання сформуванню вміння підлітка планувати та прогнозувати власний успіх. Для цього було використано ідею проектного навчання. Вона полягала в націленості навчально-виховного процесу на пробудження активності та самостійності учня, послідовний розвиток його фізичних та вольових якостей; реалізацію теоретичних знань у практичній діяльності, що забезпечувало поглиблення пізнавальних інтересів учня. При цьому постановка завдань для учнів, тобто формулювання проблеми, як основи проектного навчання, виконувала функцію проміжних досягнень на шляху до цілі.

Провідним *методом* визначено метод створення ситуації успіху, яка породжувала в учнів потребу рефлексії наявних результатів.

У комплексі педагогічні умови, методи і форми були спрямовані на формування кожного з компонентів мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання. Так, перша педагогічна умова (підвищення рівня фізичної вихованості учнів) сприяла підвищенню рівня сформованості когнітивного компоненту. Друга та третя педагогічні умови (врахування індивідуальних особливостей підлітка у процесі досягнення мети та формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної активності під час фізичного виховання) сприяли підвищенню рівня сформованості емоційно-ціннісного компоненту. А четверта та п'ята педагогічні умови (формування в учнів здатності до вибору завдань оптимального рівня складності та рефлексивне усвідомлення підлітками наявних результатів) зумовлювали підвищення рівня сформованості у підлітків діяльнісно-поведінкового компоненту мотиву досягнення успіху за умови сформованості когнітивного компоненту.

За результатами формувального етапу експерименту з'ясовано, що в учнів ЕГ суттєво зросли показники рівнів сформованості мотиву досягнення успіху, порівняно з учнями КГ (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів мотиву досягнення успіху, % (P < 0,05)

Рівні	Експериментальна група					Контрольна група				
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Динаміка, %	Констатувальний етап		Формувальний етап		Динаміка, %
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	30	25,9	49	40,3	+14,4	31	25,9	34	28,7	+2,8
Середній	66	55,0	66	55,0	0	67	55,8	69	57,6	+1,8
Низький	24	19,6	5	4,7	-14,9	22	18,3	17	13,7	-4,6

Кількість учнів з високим рівнем сформованості мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЕГ зросла на 14,4 %, тоді як в КГ лише на 2,8 %. Число учнів із середнім рівнем в ЕГ не змінилася (55,0 %), а в КГ зросло на 1,8 %. Що стосується кількості учнів з низьким рівнем сформованості мотиву досягнення успіху, то в ЕГ вона зменшилась на 14,9 %, тоді як в КГ лише на 4,6 %.

Достовірність одержаних результатів дослідження перевірено за допомогою критерію Пірсона – χ^2 -критерію. Похибка отриманих даних – в межах $0,01 < p < 0,05$, тому можемо стверджувати, що обґрунтовані педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ є ефективними.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення проблеми формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання у ЗНЗ, що стало можливим завдяки впровадженню відповідних педагогічних умов, змісту, форм та методів зазначеного процесу. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань і дали підстави для формулювання *висновків*:

1. Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання у ЗНЗ є актуальною, але разом із тим недостатньо вивченою. З'ясовано відсутність єдиного загальноприйнятого тлумачення як феномену мотивації досягнення, так і поняття „мотив досягнення успіху”.

На підставі узагальнення наукових поглядів у дисертації прийнято визначення мотиву досягнення успіху як складного багатогранного утворення особистості, що спонукає її до активності, пов'язаної з намаганням досягти успіху (або уникнути невдачі).

2. На основі актуалізації поняттєвого апарату уточнено сутність формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ як комплекс педагогічних впливів, які під час виконання фізичних вправ забезпечують розвиток фізичних та психічних якостей учнів, що відображають їх готовність доводити розпочату справу до завершення, долати зовнішні та внутрішні труднощі на шляху досягнення успіху.

Доведено, що процес занять фізичною культурою та спортом є сприятливим для формування у підлітків мотиву досягнення успіху, а власне рівень сформованості у них такого мотиву залежить від сформованості його компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового.

Підтверджено, що в контексті фізичного виховання формування у підлітків мотиву досягнення успіху невід'ємне від пробудження інтересу до фізкультурної діяльності та спорту, що має супроводжуватися позитивними емоціями.

3. Визначено критерії сформованості мотиву досягнення успіху, що відповідають його структурним компонентам, та показники (когнітивний: розуміння сутності фізичної культури; розуміння фізичної вихованості;

усвідомлення важливості занять фізичною культурою; уявлення про засоби і способи оволодіння фізичною культурою; розуміння успіху та успішності у процесі оволодіння фізичною культурою; емоційно-ціннісний: бажання бути фізично вихованою особистістю; прагнення успіху у процесі фізичного виховання; бажання виконувати фізичну діяльність; задоволеність результатами власної діяльності; діяльнісно-поведінковий: стійкість занять фізичною культурою; інтенсивність занять фізичною культурою; долання труднощів у ході фізичного виховання; розв'язання завдань оптимального рівня складності у процесі фізичного виховання; досягнення реального успіху в конкретних видах фізичної діяльності та його прогнозування щодо наступних занять з фізичної культури).

Схарактеризовано рівні сформованості досліджуваного мотиву у підлітків (високий, середній, низький).

4. Обґрунтовано педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в ЗНЗ, а саме: підвищення рівня фізичної вихованості учнів; врахування індивідуальних особливостей підлітка в процесі досягнення мети; формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної активності під час фізичного виховання; формування в учнів здатності до вибору завдань оптимального рівня складності; рефлексивне усвідомлення підлітками наявних результатів.

Дієвими у процесі формування у підлітків мотиву досягнення успіху виявилися методи особистого прикладу, роз'яснення, бесіди, створення ситуації успіху, підбір завдань оптимального рівня складності, стимулювання проявів активності на уроках фізичної культури.

Оптимальними формами визначено поділ учнів на групи з однаковим рівнем фізичного та психо-інтелектуального розвитку, проведення спортивно-масових свят, змагання з видів спорту, що цікаві учням, зустрічі з провідними спортсменами України з різних видів спорту.

Ефективність педагогічного експерименту підтверджено позитивною динамікою кількісно-якісних показників сформованості у підлітків ЕГ та КГ мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання на початку та наприкінці дослідження. Так, кількість учнів з високим рівнем сформованості мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання у КГ зросла на 2,8 %, а в ЕГ – на 14,4 %; із середнім рівнем в КГ зросла на 1,8 %, а в ЕГ залишилась без змін. Відповідно, число учнів з низьким рівнем в КГ зменшилося на 4,6 %, тоді як в ЕГ – на 14,9 % за рахунок підвищення показників високого рівня.

Проведене дослідження не розкрило всіх аспектів проблеми формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання. *Перспективними* напрямками подальших досліджень вважаємо такі, як взаємодія школи та сім'ї при формуванні мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання; формування мотиву досягнення успіху у дітей дошкільного віку, учнів інших вікових груп.

Рекомендовано впровадити у навчально-виховну діяльність ЗНЗ педагогічні умови формування у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Нечипоренко Д. Л. Методика формування психомоторних здібностей у процесі занять фізичною культурою в загальноосвітній школі / О. Ф. Артющенко, А. О. Артющенко, Д. Л. Нечипоренко. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХДАФК, 2012. – №11. – С. 10–13.

2. Нечипоренко Д. Л. Підвищення інтересу до фізичного самовдосконалення в підлітків засобами туризму / Денис Леонідович Нечипоренко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет”: зб. наук. праць – Переяслав-Хмельницький, 2013. – № 31. – С. 196–201.

3. Нечипоренко Д. Л. Мотив досягнення та теоретичне обґрунтування його структурних компонентів / О. Ф. Артющенко, Д. Л. Нечипоренко. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [наук.-теорет. журн.] – Харків : ХДАФК, 2013. – № 5 (38). – С. 25–28.

4. Нечипоренко Д. Л. Мотив досягнення та деякі теоретичні й методичні аспекти його формування в підлітків засобами фізичної культури / Денис Леонідович Нечипоренко // Науковий часопис. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Випуск 3К (45)14. – С. 196–199.

5. Нечипоренко Д. Л. Применение биологической обратной связи для оценки анаэробной работоспособности в прыжковом тесте / С. А. Коваленко, Д. Л. Нечипоренко. // Физическое воспитание студентов. – Харків : Вид-во ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – № 5. – С. 20–25.

Статті в зарубіжних виданнях

6. Нечипоренко Д. Л. Педагогічні умови формування у молодших підлітків мотиву досягнення успіху в процесі фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах / Д. Л. Нечипоренко // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – III (25), Issue 49, 2015. – С. 39–42.

7. Нечипоренко Д. Л. Методичні рекомендації для підвищення рівня сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху в процесі розвитку фізичних якостей / Д. Л. Нечипоренко, І. О. Дудник, Л. А. Нечипоренко // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – III (33), Issue 66, 2015. – С. 31–34.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

8. Нечипоренко Д. Л. Особливості прояву впевненості в собі в підлітків з різним рівнем сформованості мотиву досягнення / Д. Л. Нечипоренко, Л. А. Нечипоренко, О. В. Нечипоренко. // Международный научно-исследовательский журнал. Сборник по результатам XXIX заочной научной конференции Research Journal of International Studies. – Екатеринбург, 2014. – № 7. – С. 59–60.

9. Нечипоренко Д. Л. Педагогічні умови формування мотиву досягнення в підлітків засобами фізичної культури / Д. Л. Нечипоренко, А. О. Артющенко // Матеріали за 10-а міжнародна научна практична конференція «Ключові въпроси в съвременната наука – 2014». – София, 2014. – № 16. – С. 57–61.

10. Нечипоренко Д. Л. Особливості прояву вольових якостей в підлітків з різним рівнем сформованості мотиву досягнення / Денис Леонідович Нечипоренко // Международный научно-исследовательский журнал. Сборник по результатам XXIV заочной научной конференции Research Journal of International Studies. – Екатеринбург, 2014. – № 2. – С. 52–53.

11. Нечипоренко Д. Л. Структура та рівні сформованості мотиву досягнення в учнів середнього шкільного віку / Денис Леонідович Нечипоренко // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 366–370.

АНОТАЦІЇ

Нечипоренко Д. Л. Формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена проблемі формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з'ясовано стан дослідженості проблеми в теорії та практиці, розкрито сутність формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання.

Визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий), показники та схарактеризовано рівні сформованості у підлітків мотиву досягнення успіху під час фізичного виховання в ЗНЗ.

Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування у підлітків мотиву досягнення успіху у процесі фізичного виховання (підвищення рівня фізичної вихованості учнів; врахування індивідуальних особливостей підлітка у процесі досягнення мети; формування у підлітків стійкого інтересу до фізичної активності під час фізичного виховання; формування у підлітків здатності до вибору завдань оптимального рівня складності; рефлексивне усвідомлення учнями наявних результатів).

Ключові слова: мотив досягнення успіху, підліток, фізичне виховання, успішність, педагогічні умови.

Нечипоренко Д. Л. Формирование у подростков мотива достижения успеха в процессе физического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме формирования у подростков мотива достижения успеха в процессе физического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях.

На основе анализа отечественной и зарубежной психолого-педагогической литературы определена изученность проблемы в теории и практике. Предложено рабочее определение мотива достижения как внутреннего многогранного образования, которое стимулирует личность к деятельности, связанной с удовлетворением потребностей и объединяющей два стремления: достигать успеха и избегать неудачи.

Уточнена сущность формирования у подростков мотива достижения успеха в процессе физического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях как комплекс педагогических воздействий, которые во время выполнения физических упражнений обеспечивают развитие физических и психических качеств учащихся, отражающих их готовность доводить начатое дело до конца, преодолевать внешние и внутренние трудности на пути к достижению успеха.

Определены критерии сформированности у подростков мотива достижения успеха в процессе физического воспитания: когнитивный, эмоционально-ценностный и деятельностно-поведенческий. Показатели когнитивного критерия: понимание сущности физической культуры; понимание физической воспитанности; осознание важности занятий физической культурой; представление о средствах и способах овладения физической культурой; понимание успеха и успешности в процессе овладения физической культурой. Показатели эмоционально-ценностного критерия: желание быть физически воспитанной личностью; стремление к успеху в процессе физического воспитания; желание выполнять физическую деятельность; удовлетворенность результатами своей деятельности. Показатели деятельностно-поведенческого критерия: устойчивость занятий физической культурой; интенсивность занятий физической культурой; преодоление трудностей в ходе физического воспитания; решения задач оптимального уровня сложности в процессе физического воспитания; достижения реального успеха в конкретных видах физической деятельности и его прогнозирование на следующих занятиях по физической культуре.

Охарактеризованы уровни сформированности у подростков мотива достижения успеха в процессе физического воспитания (высокий, средний, низкий).

Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования у подростков мотива достижения успеха в процессе физического

воспитания (повышение уровня физической воспитанности учащихся; учитывание индивидуальных особенностей подростка при достижении цели; формирование у подростков устойчивого интереса к физической активности в процессе физического воспитания; формирование у подростков способности к выбору задач оптимального уровня сложности; рефлексивное осознание подростками имеющихся результатов).

Определены эффективные методы (личного примера, разъяснения, беседы, создание ситуации успеха, подбор задач оптимального уровня сложности) и формы (распределение учащихся по группам с одинаковым уровнем физического и психо-интеллектуального развития, проведение спортивно-массовых праздников, встреч с известными спортсменами и др.) формирования у подростков мотива достижения успеха.

Ключевые слова: мотив достижения успеха, подросток, физическое воспитание, успешность, педагогические условия.

D. L. Nechyporenko. Formation of Teenagers' Motive to Achieve Success in Physical Education in Secondary Schools. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of PhD in pedagogics, speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to the formation of teenagers' motive to achieve success in physical education in secondary schools.

Based on the analysis of domestic and foreign psychological and educational literature, the research state of the problem in theory and practice is established, the essence of formation in adolescents of motive to achieve success in physical education is revealed.

The criteria (cognitive, emotional-value, and activity-behavioral), indicators and levels of adolescents' motive to achieve success in physical education are defined.

The pedagogical conditions of formation of teenagers' motive to achieve success in physical education are developed and substantiated (increase of physical education of students; taking into account the individual characteristics of adolescents in achieving their goals; formation of teenagers sustained interest in physical activity; formation of teenagers' ability to select tasks of optimum complexity level; adolescents' reflexive awareness of their present results). Their efficiency has been experimentally tested.

Keywords: success motive, teens, physical education, success, pedagogical conditions.

Підписано до друку 22.11.2016 р.
Формат 60×84/32. Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 0,9.
Замовлення № 137. Тираж 100 прим.

Бізнес-інноваційний центр
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького
18000, Україна, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 205.
тел.: (0472) 32-93-05

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3427 від 17.03.2009 р.

